

MAGYAR AFRIKA TÁRSASÁG
AFRICAN-HUNGARIAN UNION

AHU MAGYAR AFRIKA-TUDÁS TÁR
AHU HUNGARIAN AFRICA-KNOWLEDGE DATABASE

GERGELY Ágnes

Az angol és a francia gyarmatosítás közötti különbség pszichológiai
konzekvenciái az afrikai költészetben

Eredeti közlés/Original publication:

Helikon, 1986, 32. évf., 3–4. szám, 394–404. old.

Elektronikus újraközlés/Electronic republication:

AHU MAGYAR AFRIKA-TUDÁS TÁR – 000.000.799

Dátum/Date: 2014. április/April 22.

Az elektronikus újraközlést előkészítette

/The electronic republication prepared by:

B. WALLNER, Erika és/and BIERNACZKY, Szilárd

Hivatkozás erre a dokumentumra/Cite this document

GERGELY Ágnes: Az angol és a francia gyarmatosítás közötti különbség pszichológiai konzekvenciái az afrikai költészetben, *AHU MATT*, 2014, pp. 1–14. old., No. 000.000.799, <http://afrikatudastar.hu>

Eredeti forrás megtalálható/The original source is available:

hazai könyvtárakban

Megjegyzés / Note:

ellenőrzött és szerkesztett szöveg / controlled and edited text

Kulcsszavak/Key words

magyar Afrika-kutatás, a francia gyarmatosítás célja: az afrikaiak asszimilációja, az angol gyarmatosítás gazdasági szempontú, nem törekszik szellemi befolyásra, az afrikai hagyományokat érintetlenül hagyta, a négritude szerint (Senghor): az afrikai érzelmes, az európai racionális, a francia afrikai költészet telve felnagyított mítoszokkal, az anglofon afrikai megfontoltabb, költészetük száraz-intellektuális, ironikus, az elemzés eredményeinek a bizonyítása szövegpéldákkal

African research in Hungary, the purpose of French colonization: the assimilation of Africans, purpose of English colonization: the economy, does not seek to intellectual influence, according to the Négritude: the African is emotional, the European is rational, French-speaking African poetry is full of magnified myths, English-speaking African poetry is thoughtful, dry-intellectual and ironic, proof of the results of analysis: with specimens from the African poetry

AZ ELSŐ MAGYAR, SZABAD FELHASZNÁLÁSÚ, ELEKTRONIKUS,
ÁGAZATI SZAKMAI KÖNYV-, TANULMÁNY-, CIKK- DOKUMENTUM-
és ADAT-TÁR/THE FIRST HUNGARIAN FREE ELECTRONIC SECTORAL
PROFESSIONAL DATABASE FOR BOOKS, STUDIES,
COMMUNICATIONS, DOCUMENTS AND INFORMATIONS

* magyar és idegen – angol, francia, német, orosz, spanyol, olasz és szükség szerint más – nyelveken készült publikációk elektronikus könyvtára/ writings in Hungarian and foreign – English, French, German, Russian, Spanish, Italian and other – languages

* az adattárban elhelyezett tartalmak szabad megközelítésűek, de olvasásuk vagy le-töltésük regisztrációhoz kötött/the materials in the database are free but access or downloading are subject to registration

* Az Afrikai Magyar Egyesület non-profit civil szervezet, amely az oktatók, kutatók, diákok és érdeklődők számára hozta létre ezt az elektronikus adattári szolgáltatását, amelynek célja kettős, mindenekelőtt sokoldalú és gazdag anyagú ismeretekkel elősegíteni a magyar afrikánisztikai kutatásokat, illetve ismeret-igényt, másrészt feltárni az afrikai témájú hazai publikációs tevékenységet teljes dimenziójában a kezdetektől máig./The African-Hungarian Union is a non-profit organisation that has created this electronic database for lecturers, researchers, students and for those interested. The purpose of this database is twofold; on the one hand, we want to enrich the research of Hungarian Africa studies with versatile and plentiful information, on the other hand, we are planning to discover Hungarian publications with African themes in its entirety from the beginning until the present day.

AZ ANGOL ÉS A FRANCIA GYARMATOSÍTÁS
KÖZÖTTI KÜLÖNBSÉG
PSZICHOLÓGIAI KONZEKVENCIÁI
AZ AFRIKAI KÖLTÉSZETBEN

GERGELY Ágnes

Az egyik legszebb afrikai versidézet, amelyet valaha olvastam, így hangzik:

Logistics.
(For this is what poetry is.)¹

Az idézet Christopher Okigbo, a biafrai háborúban, 1967-ben elesett nigériai költő egyik verséből való. A „logistics” a szótár szerint jelenthet logisztikát, és jelentheti a katonai szállásmester munkáját is. A költészet mint szálláscsinálás megfáradt honvédeknek – kitűnő párhuzam. A szó jelentései közül ezt az utóbbit vettem figyelembe, s a fordítás így alakult:

Szállásmesterek lenni.
(A költészet ennyi.)²

Képzeletemet elragadta a széles körű metafora. A hadseregként menetelő versek, s a költő aki beszállásolja őket egy nép, egy ország, egy kontinens tudatába. A költő, aki versein keresztül végre önmagának is szállást talál. Tizenkét részes elbeszélő költeményt írtam *Egy szállásmester feljegyzései* címmel, s a cím alá mottónak ezt az idézetet. A költemény így jelent meg.³ Ezután olvastam egy tanulmányban, hogy Okigbo, aki az ibadani egyetemen

¹ Christopher Okigbo: *Initiations*. II/3. In: *Labyrinths with Path of Thunder*, Heinemann, London, 1971, 9. old.

² Christopher Okigbo: Beavatás. In: *Dobsirató. Mai nigériai költők*. Európa, 1977, 25–27. old.

³ *Új Írás*, 1977. február. Kobaltország. Költemények versben és prózában. Szépirodalmi Könyvkiadó, 1978.

görög–latin szakot végzett, sokat foglalkozott logisztikával...⁴ Az idézetet tehát így kellett volna lefordítani:

Logisztika.
(Mi volna más a líra?)

Sajnos, ezt már csak kéziratban tehettem jóvá.⁵ Meglátta viszont az *Egy szállásmester feljegyzései*-t egy amerikai fordító, s azt híván, hogy a mottót a szerző csak kitalálta, az idézetet visszafordította angolra, így:

To be an innkeeper.
(This is what poetry is.)

Vagyis:

Kocsmárosnak lenni.
(A költészet ennyi.)

Az idézet egy amerikai antológiában így jelent meg.⁶

Ezek után megkérdem: mérhető-e pontos eszközökkel a költészet? Van-e helye a versnek mint bizonyítéknak az egzakt tudományok bizonyítékai között?

Amikor írásomnak ezt a címet adtam: „Az angol és a francia gyarmatosítás közti különbség pszichológiai konzekvenciái az afrikai költészetben”, természetesen nem gondoltam arra, hogy a gyarmatosítás gazdasági, politikai vagy történeti távlatú értékelésébe fogjak. Megmaradok a költészet lát-szatra ingoványosabb talaján. Mindössze föl szeretném vázolni azt az elméleti háttérrel, amely a kétféle gyarmatosítási módszer következtében az afrikai kontinens szellemi életében kialakult; s bemutatni néhány versidézet összevetésével azt a kétféle költői magatartást, tehát alapjaiban kétféle költészetet, amely további következményként létrejött az angol–afrikai és a francia–afrikai birtokokon, s amely rávilágít korunk legérzékenyebb problémájának, az identitás válságának sajátosan afrikai változataira.

⁴ Sunday O. Anozis: Christopher Okigbo: Creative Rhetoric. Evans Brothers Limited, London, 1972, 56–57., 69., 159–162. old.

⁵ Költészet és veszélytudat. Bölcsészdoktori disszertáció, 1978.

⁶ Voices within the Ark. The Modern Jewish Poets. Ed. by Howard Schwartz and Anthony Rudolf, Avon Books, New York, 1980, 992 old.

Elindulása óta izgalomban tartja a világ afrikanista irodalomtörténetéseit az Afrika szellemi életének hosszú időn át fókuszát jelentő *négritude mozgalom*.⁷ A mozgalmat itt csak nagy vonalakban érintem, amennyiben részese az afrikai költészet idő- és térbeli megosztásának. Fontos adat, hogy a néger öneszmélkedést megcélzó négritude a harmincas évek elején, Afrikán kívül: Párizsban indult, a városban, ahová az amerikai „elveszett nemzedék” s a kelet-közép-európai és balkáni elveszettnek hitt nemzedékek írói menekültek – London sosem volt három kontinens íróinak ilyen szellemi mentsvára. „Párizs felfedte előttem ősi civilizációm értékét” – írta Léopold Sédar Senghor szenegáli költő,⁸ aki a martinique-i Aimé Césaire-rel s a francia–guayana-i Léon Damasszal a mozgalmat és annak folyóiratait megalapította, s legfontosabb célját abban látta, hogy „a nyugat-afrikai emberből politikailag francia állampolgárt” kell csinálni, aki azonban „kulturálisan maradjon afrikai”.⁹ Ezzel mintegy adva volt a mozgalom alapvető ellentmondása: a félig keresztültulvitt szellemi függetlenedés, a félig megvalósított asszimiláció. A négritude nagyhatású elmélete s a körülötte folyó vita a mozgalom híveinek és ellenzőinek táborában – akik évekig próbálták meghatározni, vajon a négritude filozófiai koncepció, magatartás vagy stílus, egy társadalmi álom szublimációja, intellektuális fogalom vagy a gyarmatosítás elleni küzdelem – végül is a mítosz és az intellektus végleteiben polarizálódott.

Akik a négritude mitikus vonásait hangsúlyozták, azok számára az antropomorfizált ősi kontinens elsődleges jelképe lett a romlatlan afrikai én. Kezdetben volt az ártatlanság, azután megölték – ez az a pont, ahol az afrikai öskeresés találkozott a kereszténységgel. A többlet annyi, hogy az afrikai ártatlanságot a fehérek ölték meg; ezért nevezheti Sartre a négritude-öt „racisme antiraciste”-nak, fajelmélet-ellenes fajelméletnek.¹⁰ A romlatlan afrikai én úgy aránylik a romlott európai énhez, mint az emóció a rációhoz; leegyszerűsítve a dolgot: a néger érez, a fehér gondolkodik. Sartre a maga szorongásos európaiságának ellentétéként véli fölfedezni, hogy a másik oldalon, a négritude föltámasztottjaként, ott a „fekete lélek”, az afrikai költőknek a

⁷ Marton Imre: *Eszmék és téveszmék a harmadik világban*. Léopold Sédar Senghor, Aimé Césaire és Frantz Fanon filozófiai–társadalmi koncepcióinak kritikai elemzése. Kossuth Kiadó, 1969; Fekete-Afrika irodalmáról a *Helikon Világirodalmi Figyelő* afrikai különszáma. 1971/1.

⁸ Senghor: *Liberté I. Négritude et humanisme*, Paris, 1964, 313–314. old.

⁹ Senghor: I. m., 83–84. old.

¹⁰ Sartre: *Situations*, Gallimard, Paris, 1949, vol. III. 265. old. Sartre: *Orphée noir*. In: *Anthologie de la nouvelle poésie nègre et malgache de langue française*, Presses Universitaires de France, Paris (1948) 1969, XIV. old.

Természettel egyesülni vágyó „szexuális panteizmusa”, a szolgaság ismerete, a másféle szenvedéstudat – míg a mi oldalunkon itt az eredendő bűn.¹¹ Senghor esztétikájának kulcsszava a kapcsolatteremtés: a romlatlan én és a föld, az ősök, a csillagok, az állatok, az egész, áttelekített világ között.¹² Ebben a világképben a művészi alkotás funkcionális, elkötelezett és kollektív.¹³ Az animizmus hite megnöveli a tárgyak szerepét; a „sunt lacrimae rerum” az afrikai költő számára evidencia. A szavak szerepe is megnő; a ritmus, a ritmizált kép a lét mélységeibe hatol, olyannyira, hogy a ritmizált beszéd teremtette a világot¹⁴ – íme, a bibliai genezis afrikanizált változata. Az így keletkezett életerő mindent áthat, „Istentől a sivatagi homokszemcséig”.¹⁵

Ez az elragadó esztétika alkalmas arra, hogy magába bolondítsa az európai költőt. Hiszen – egyszerű példa – a „kő” az európai versben jelenthet anyagot, formát, keménységet, egyszerűséget, jellemet, magányt – jelentheti azt, hogy „kő”. Az afrikai versben – ha elfogadjuk a négritude elméletét – azt jelenti: „kő, amely létezik, s amellyel kapcsolatba lépünk”. Pontosabban: „kő, amely az afrikaiak számára létezik, s amellyel az afrikai néger kapcsolatba lép”. Mitikus kapcsolatok csak mitikus kontinensen vannak; az Európától való elhatárolódás szigorúan értendő.

A négritude ellenzőinek egyik fő érve a mozgalom ellentmondásossága mellett éppen ez a mitizált őshaza. Frantz Fanon, martinique-i algériai teoretikus „az elcsépelt egzotikum hajhászásától” félti a mozgalmat,¹⁶ Ulli Beier osztrák születésű afrikanista pedig ezt írja:

Azok az afrikai költők, akik a legjobban hangsúlyozzák a négritude-jüket, többnyire a legkomplikáltabb észjárású és – legalábbis a felszínen – a leginkább asszimilálódott afrikaiak.”¹⁷

Az angol gyarmatokon az afrikai költők nem asszimilálódtak úgy, mint sorstársaik a francia birtokokon. Az Ulli Beier–Gerald Moore-féle *Modern*

¹¹ Sartre: utóbbi I. m., XV–XVI., XXXII., XXXIII., XXXIV., XXXVI., XXXVII., XL. old.

¹² Senghor: I. m., 202–217. old.

¹³ Uo.

¹⁴ Uo.

¹⁵ *Présence Africaine*, 1956. jún.–nov. 53. old. (Idézi: Marton Imre, I. m., 68. old.)

¹⁶ Ld. Vladimír Klíma – Karel František Ružička – Petr Zima: *Black Africa. Literature and Language*, Academia Publishing House of the Czechoslovak Academy of Sciences, Prague, 1976, 67. old.

¹⁷ Klíma stb.: I. m., 65. old.

Poetry from Africa című antológia bevezetője Lewis Nkosi dél-afrikai író idézi, aki szerint az afrikai ember sokkot kap attól a felfedezéstől, hogy nemcsak fekete, de nem fehér is (*non-white*).¹⁸ A szerkesztők szerint erre a felfedezésre

„... pontosan azért jutott a francia–afrikai, mert... befogadta őt a világvárosi fehér társadalom. Ez a társadalom tökéletesen fölkészült rá, hogy megbocsássa neki a színt, mindaddig, amíg illedelmesen beöltözteti egy nyugati civilizáció műveltségébe, vallásába és viselkedésmódjába... így az *assimilation* politikájának az lett a hatása, hogy az *assimilé* figyelme visszairányult arra az egyetlen tényezőre, amit a gyarmatosító el akart vele feledtetni: a feketeségére... A helyeslésnek és az elutasításnak ez az egyidejű gesztusa volt a *négritude*.¹⁹

A franciák asszimilációs politikájával szemben, amely a vallás, a közoktatás, a színházalapítás, a jogi gyakorlat, a hadseregfejlesztés és az irodalmi irányzatok afrikai exportja terén is megmutatkozott, az angolok saját érdekében a helyi ipart és mezőgazdaságot pártolták, de korántsem éltek ekkora szellemi befolyással a gyarmataikon.

„Nagy-Britanniának – mondja Moore és Beier – nem volt kulturális asszimilációs politikája, sőt jellemző módon, nem volt semmilyen kulturális politikája.”²⁰

Ha a kérdéshez a gyarmatosítás lélektana felől közelítünk, megtaláljuk a két világhatalom gyarmatpolitikájának és a *négritude* ideológiájának metszéspontját:

„Elismerjük, hogy a *négritude* mint társadalmi–politikai koncepció meghatározza a francia nyelvterületeken az asszimilálódott afrikai gondolkodásmódját – mondja Ezekiel Mphahlele, dél-afrikai író. – A britek soha bele se fogtak, hogy asszimilálják gyarmati alattvalóikat. Ki nem állhatják, ha a kultúrájukból olyan emberek kerülnek ki, akik vetélkedni próbálnak velük (a britekkel). A britek az egzotikus afrikait szeretik, nem azt, aki megpróbál úgy beszélni, úgy járn, úgy enni, mint ők. Szeretik, ha múzeumi tárlókban vannak az afrikaiak, ezért az afrikai kultúra nagy részét a britek érintetlenül hagyták.”²¹

¹⁸ Ulli Beier – Gerald Moore: *Modern Poetry from Africa*. Penguin, Baltimore, Maryland, 1963. New, Enlarged and Revised Edition 1968, 1970, 15. old.

¹⁹ Uo. 15–16. old.

²⁰ Uo. 20. old.

²¹ Ezekiel Mphahlele: *Remarks on Négritude*. In: *African Writing Today*, ed. by: Penguin, Harmondsworth, 1967, 252–253. old.

Afrika és Nagy-Britannia között a leghathatósabb kulturális közlekedő-edény az egyház lett volna; Frater Trevor Huddleston azonban beismeri, hogy a gyarmatokon folyó misszionáriusi munka „nagy része hatástalan maradt”.²² Néhány gyenge tanköltemény-utánpótlás olvasható csak a század első felének angol-afrikai költészetéből, abból az időből, mikor a francia-afrikai költők már régen szimbolista–szürrealista verseket írtak. A francia-afrikai irodalom első nagy dátuma 1932: ekkor jelent meg Párizsban Senghor és társai első folyóirata, a *Légitime Défense*. Az angol-afrikai irodalom nagy pillanata 1952: Amos Tutuola nigériai író *The Palm-Wine Drinkard* (Részeg a bozótban) című regényének londoni megjelenése.²³ A fáziseltolódás időtartama: húsz év. A francia-afrikai irodalmi folyóirata, a *Présence Africaine* 1947-ben indult, Párizsban. Az angol-afrikaiaké, a *Black Orpheus*, 1957-ben, Nigériában. Az előbbi szerkesztői a Sorbonne-on tanultak, az utóbbi munkatársai otthon, az ibadani egyetemen, s így, mint Moore és Beier írja,

„...elsajátíthatták az irodalmi műveltséget anélkül, hogy kínlódtak volna az elidegenedés és a száműzetés tudatától, amely húsz-harminc évvel azelőtt a Párizsban gyülekező fekete írókat sújtotta”.²⁴

A francia-afrikai és az angol-afrikai irodalom ezzel nemcsak időben és térben, de pszichikailag is kettéválik. A kollektív afrikai lélek, a feketeség, a mitizált Afrika nagyívű jelképeivel szemben a húsz-harminc éves késéssel indult angol-afrikai költészet mindent átszűrő, egyetlen közlendője: az egyéni tapasztalat. Ennek csak egyik belső indoka a négritude elutasítása. Az

„...olyan Afrika-kép – írja Mphahlele –, amely csak dicsóíti őseinket, s ünnepli tisztaságunkat és ártatlanságunkat, egy ravatalon nyugvó kontinens képe”.²⁵

A másik belső indok ezzel szoros összefüggésben a személyiség fölfedezése. Az Afrikával rokonszenvező amerikai néger költő, Langston Hughes

²² Ld. Bevezetés, Fr. Trevor Huddleston. In: *Darkness and Light. An Anthology of African Writing*. Compiled and edited by Peggy Rutherford, London, the Faith Press Ltd. – Africa, Drum Publishers – Johannesburg, 1958.

²³ Amos Tutuola: *The Palm-Wine Drinkard*, Faber and Faber, London, 1952. (Részeg a bozótban. Ford. Keszthelyi Tibor, Európa, 1966.)

²⁴ Moore–Beier: I. m., 22. old.

²⁵ Ezekiel Mphahlele: A négritude-ről. In: *Helikon*, id. h. 68–69. old., Kovács József ford. (George Moore, ed.: *African Literature and the universities*, Ibadan, 1965, Univ. Press, 22–26. old.)

megfigyelése szerint: az angol-afrikai fekete költők figyelmüket „inkább magukra összpontosítják, mint a fajra”.²⁶ Ezzel ismét fontos dolog hangzik el. A négritude kétségtelenül a faji öneszmélkedés megnyilvánulása volt; negatív vonásai ellenére is siettetett egy irodalom kibontakozását, a gyökerek, a folklorisztikus értékek fölismerését. De talán semmihez nem kell a művészetben annyi önmérséklet, mint az identitás fölmutatásához: kik vagyunk, honnan jövünk, mit hordozunk magunkkal. Ha nincs önmérséklet, ha nincs intellektuális kontroll, a mítosz támasztotta veszély nagyobb, mint a tényleges érték. A túlduzzasztott mítosz nem egyéb, mint kompenzálása valaminek, amivel nem merünk szembenézni.

A külső–belső valóság az afrikai lírikusra talán még nyomasztóbban nehezedik, mint más kontinensek költőire. A négritude, amely kivezető csatornának ígérkezett, vízválasztó lett csak a kontinens szellemi életében, s különösen a költészetében. Vízválasztó: mítosz és intellektus, álom és valóság között. Megkísérlem a kettéválást – a mitikus–romantikus, olykor a pátoszig megemelt francia-afrikai és a száraz–intellektuális, olykor erősen ironikus angol-afrikai költészet, egyszersmind a kollektív ihlet s az egyéni tapasztalat egymástól való elkülönbözését – néhány versrészlet összevetésével bemutatni. (A sorrendben mindig a francia-afrikait követi az angol-afrikai példa. A fordítások a szerző munkái.)

1. *A fajgyűlölet ábrázolása*

Léopold Sédar Senghor (Szenegál)
PÁRIZS HÓ ALATT

*...Uram, én elfogadtam a fehér hideget, mely a sónál szörnyebben éget.
És most olvad a szívem, akár a napfényben a hó.
És elfelejtem
a fehér kezet, melyek megtöltötték a királyságromboló fegyvert.
A kezeket, melyek megkorbácsolták a rabszolgákat, s megkorbácsoltak Téged,
a poros kezeket, melyek megütöttek Téged, a fehér rizsפורos kezeket,
melyek megütöttek engem,*

²⁶ Langston Hughes: *An African Treasury*. Articles, essays, stories, poems by black Africans. Sel. by –. Crown Publishers, New York, 1960, 13. old.

*a biztos kezeket, melyek magányba taszítottak és gyűlöletbe...*²⁷

Wole Soyinka (Nigéria)

TÁRSALGÁS TELEFONON

(A költő szobát akar bérelni Londonban, s a háziúrnő telefonon megkérdi tőle: mennyire fekete bőré.)

*„...Arcomra nézvést gesztenyebarna vagyok, asszonyom, de látnia kellene a többit is. A tenyerem, a talpam hidrogénszőke. A sok üléstől – ostoba dolog, asszonyom – feldörzsölődtem, s ebből kifolyólag a farom hollófekete – pillanat asszonyom!” – érezve, a kagyló mennykőcsapása környékezi a fülemet – „Asszonyom – esedeztem –, nem volna kedve személyesen megtekinteni?”*²⁸

2. Az afrikai sors ábrázolása

David Diop (Szenegál)

AFRIKA

*Afrika én Afrikám
ősi szavannák büszke harcosainak Afrikája
távoli folyóparton
éneklő nagyanyám Afrikája
sohasem láttalak
de pillantásom csupa vér
mezőkre kiömlő fekete véred
veritéked vére
munkád veritéke
szolgaságod munkája
gyermekeid szolgasága...*²⁹

²⁷ Senghor: Neige sur Paris. In: *Poèmes*, Ed. du Seuil, Paris, 1964, 21–23. old. (Magyarul: kéziratban.)

²⁸ Soyinka: Telephone Conversation. In: Moore – Beier: i. m., 144–145. old. (Magyarul: *Dobsirató*, 38–39. old.)

Arthur Nortje (Dél-Afrika)
LEVÉL A PRETORIAI KÖZPONTI BÖRTÖNBŐL

*Hatkor van ébresztő. Fakó tavaszi nap.
A belek ismerős korgása felesel az ólmos,
testszagú folyosókkal. Szememnek
jólesik a távoli, nyugtalan fény.*

...

*...Beterelnek a műhelybe. Kitűnő vagyok
mint a részleg kovácsa: ezek az aktív órák
repülnek, mint a kohó szikrái, fémeket kalapálok,
verejtékes izmaim jókedvvel formálnak
feledést a többi, magnetikusabb világból.*

...

*Ellátanak engem, ne hidd, nem vagyok boldogtalan...*³⁰

3. A törzsi hit és a kereszténység ábrázolása

Birago Diop (Szenegál)
LÉLEGZETEK

*...A holtak sohase tűntek el.
Sötét árnyakkal rajzanak,
sápadt árnyakkal jönnek el,
de nincsenek a föld alatt.
Ott vannak a rezgő levélben,
ott vannak a nyöszűrgő fában,
ott vannak a folyó vizében,
ott vannak a vízi magányban,
ha tömeg kél, ha barlang hallgat,
a holtak soha meg nem halnak...*³¹

²⁹ D. Diop: L'Afrique. In: Hughes – Reygnault: *Anthologie africaine*. Seghers, Paris, 1962. (Magyarul: kéziratban.)

³⁰ Nortje: Letter from Pretoria Central Prison. In: *Poems of Black Africa*, Ed. and introd. by Wole Soyinka, Heinemann, London, 1975. 106–107. old.

³¹ Birago Diop: Souffles. In: *Anthologie de la nouvelle poésie nègre et malgache...* etc., 144. old. (Magyarul: Nagyvilág, 1980. július.)

Kofi Awoonor (Ghana)
HÚSVÉT HAJNAL

Az a férfi Jeruzsálemben meghalt
S halála évről évre harangszavas
Hajnali menetelőket követel.
A himnuszok a reggelekig folynak
Ezen a hajnali kálvárián.
Az istenek sírnak, atyáim istenei
temetésért sírnak – végső rítusért –
de akik a ledőlt szentélyt fölépíténék
ott mennek a hajnali menetelőkkel...³²

4. *A mítikus kontinens és az afrikai valóság*

Léopold Sédar Senghor (Szenegál)
SINE-I-ÉJSZAKA

*Asszony, tedd homlokomra balzsamos kezed
– kezed, mely gyöngébb, mint a prém.
Az éjszakai szélben lengő hosszú pálmafák
alig suhognak. Bölcsődal sincsen.
Elringat ez a ritmikus csend.
Figyelj a dalra, figyelj sötét vérünk dobolására, figyelj
Afrika mélységes üttöérének dobolására az elveszett falvak ködében...*³³

Dennis Brutus (Rhodesia)
VÁROSRINGATÓ

*Jóéjt, szerelmem, szép jóéjszakát:
hagymázás kikötők a nyüzsgő dokk felett,
rendőrautók csótánysora a fulladt utakon,*

³² Awoonor: Easter Dawn. In: Moore – Beier: i. m., 103. old. (Magyarul: *Nagyvilág*, id. h.)

³³ Senghor: Nuit de Sine. In: *Anthologie de la nouvelle poésie...* (Magyarul: kéziratban.)

*a kalyibákban vaslemez sikong,
akár a tetves rongy, erőszak hentereg,
és félelem tapad, mint szélbe szélzugás,*

*kő és homok felgyűlt haragja átliheg
egy szusszanásnyi éjt a házakon,
hazám, szerelmem, szép jóéjszakát.³⁴*

Összegezésül még egy kérdés. Kifejeződhet-e az afrikai identitás a költészetben a faji szempontok érvényesülése nélkül? Olyan kontinensen, ahol a faji kisebbség részéről égbekiáltó igazságtalanság történt, s történik ma is, az apartheid országában? Senghor még keresztényi gesztussal fordult felénk, s határolta el magát:

„Uram Istenem, bocsáss meg a fehér Európának!”
(Rónay György fordítása).³⁵

„Én magam szervesen a magam társadalmához tartozom – mondta egy interjúban Christopher Okigbo –, de hiszek benne, hogy épp ilyen szervesen tartozom más társadalmakhoz is.”³⁶

Verseiben pedig egybeépítette a görög–római mondakör, a biblia és az ibo törzsi hagyomány jelképeit, az őserdei dobokat és Mallarmé versmuzsikáját. A kérdésben a legilletékesebb, Ezekiel Mphahlele, ezt írja:

„Én a magam részéről nem tudok dél-afrikai népem jövőjére úgy gondolni, mint amiben a fehér embernek nincsen szerepe. Akár tetszik a fehér embernek, akár nem, a sorsunk elválaszthatatlan. Én túl sok jót láttam a nyugati kultúrából – zenét, irodalmat, színházat például – ahhoz, hogy megtagadjam. Ha a fehér ember becsukja a szemét mindaz előtt, ami az én kultúrámban jó, ő lesz szegényebb tőle, és nekem van előnyöm... A fehér ember engem kiszakított a törzsből. Hát most játssza végig a játszmát. Tudnia kell, hogy én vagyok a megtestesült afrikai paradoxon, az ember,

³⁴ Brutus: Nightsong City. In: *Poems of Black Africa* etc. 112. old.

³⁵ Senghor: Békeimádság orgonaszóra, Rónay György ford. In: *Ébredő Afrika*, szerk. Belia György, Magvető, 1961, 41–44. old.

³⁶ Robert Serumaga: An Interview with Christopher Okigbo. In: *African Writers Talking*, Ed. by Dennis Duerden and Cosmo Pieterse, Heinemann, London, 1972, 1975, 144. old.

akit a törzsből kiszakítottak, a nyugati kultúrába beszabadítottak, s aki mégis afrikai.
„³⁷

Nem tudom, az elmondottakból mennyi a mérhető, mennyi a bizonyító erejű állítás. Úgy hiszem azonban, hogy világunk, amelynek ingoványát nem a költők, hanem a természettudósok készítik elő, előbb-utóbb rákényszerít arra, hogy a költészet – s egyebek közt az afrikai költészet – jelzéseit komolyan vegyük.

³⁷ Ld. Anne Tibble (ed.): *African–English Literature. A Short Survey and Anthology of Prose and Poetry up to 1965*, Owen, London, 1965, 28. old.